

D. Mehmet Doğan*

Türkçenin Yunus Emre'si Yunus Emre'nin Türkçesi

2021 senesi, vefatının 700. yıl dönümü olması münasebetiyle "Yunus Emre Yılı" ilan edildi. Anadolu'nun tesirleri yedi asırdır devam eden, millet zihninde derin izler bırakmış bu büyük şahsiyeti anılırken aynı zamanda "Türkçe Yılı" da ilan edilmiş oldu. Yani bu sene "Yunus Emre ve Türkçe Yılı!"

Dilimizin istiklali düşünülürse bu yılın aynı zamanda İstiklal Marşı Yılı olması güzel bir tevafuk. Böylece Yunus Emre'den Mehmed Akif'e uzanan muazzam Türkçe edebî mirasımız üzerinde düşünme fırsatı bulacağımızı ümit ediyoruz.

Bu yılın hakkıyla değerlendirilip değerlendirilmediği üzerinde durmayacağız. Yunus Emre'nin zihin dünyamızda Türkçe ile birlikte anılması, hatırlanması bilhassa dikkat çekici. Başka hiçbir şair ve yazar için böyle bir ilk çağrışım söz konusu olmaz.

Yunus Emre bize Türkçeyi hatırlatıyor; Türkçe söz konusu olduğunda da el-

bette Yunus Emre ilk hatıra gelenlerdendir. Bu yüzden devlet, kültürümüzü tanıtmak ve yurt dışında Türkçe öğretilmesini kurumsallaştırmak için 2009'da Yunus Emre Vakfına vücut verdi. Dünyanın altmışa yakın ülkesinde Yunus Emre Kültür Merkezleri açıldı. Bütün dünyaya sadece dilimiz değil, kültürümüz de Yunus Emre ile yayılıyor.

Yunus Emre'yi Anadolu'da edebiyatımızın büyük başlangıcı olarak selamlıyoruz. Türkçe, Anadolu'da onun büyük eseri ile bir edebiyat dili olarak varlığını silinmez şekilde ortaya koydu. Batı Türkçesi dediğimiz Oğuz Türkçesi ilk defa Anadolu'da yazılı hâle geldi, güçlü bir edebî başlangıç yaptı ve 13. asır ortalarından itibaren edebiyatımız bir kesintiye uğramadan çok büyük şairler ve yazarlar yetiştirdi, bu büyük şair ve yazarlar da Türkçe ile şaheserler meydana getirdi.

20. yüzyılda, Anadolu'da ortaya çıkan muazzam edebiyatımız ve bilhassa

*Yazar, Türkiye Yazarlar Birliği Onursal Başkanı

onun dili tartışmalı bir alan hâline getirildi. Altı asırlık güçlü edebiyatımız yok sayılmak istendi. Ona yöneltilen en sert eleştiriler kelime haznesi üzerinden oldu.

Türkçeyi Osmanlılar 20. Yüzyıla Taşdı

Yunus Emre'nin işe Türkçe ile başladığı, sonraları Osmanlıların bu yoldan saptığı iddia edildi. Oysa Yunus Emre, diliyle Osmanlı'nın doğuşunu müjdeleyen bir şair. Şöyle de söylenebilir: Yunus Emre'yi ortaya çıkaran zemin ile Osmanlı'yı var eden zemin aynıdır. Osmanlılar baştan sona kadar Türkçe konuştu ve yazdı. "Türkçe, Osmanlı Devleti sayesinde 20. yüzyıla yüksek ve zengin bir edebiyat dili olarak ulaştı." demek bir hakkın tesliminden başka bir şey değildir.

Yunus Emre "arı" veya "öz" Türkçenin şairidir! Kelimelerinin tamamı veya çok büyük çoğunluğu Türkçedir. Artık fosilleşmiş bu iddiaları gözden geçirmemiz gerekiyor.

Üç beş tane, bir kısmı bugünün diline de uyarlanmış şiirle Yunus Emre hakkında fikir sahibi olan çoğunluk, gerçek bir Yunus Emre Divanı ile karşılaşınca, hayal kırıklığına uğrayabilir. Bu şiirlerin bazılarının Âşık Yunus gibi daha sonra yaşamış şairlere ait olduğunu da dikkatten uzak tutmamak lâzımdır.

1. Örnek:

*Hak'dan gelen şerbeti içtik elhamdülillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah*

*Şol karşiki dağları meşeleri bağları
Sağlık safalık ile aşlık elhamdülillah*

*Kuruyuduk yaş olduk ayak idik baş olduk
Kanatlandık kuş olduk uçtuk elhamdülillah*

*Vardığımız illere şol safa gönüllere
Baba Tapduk manasın saçlık elhamdülillah*

*Beri gel barışalım yad
isen bilişelim
Atımız eyerlendi eştik elhamdülillah*

*İndik Rûm'u kışladık çok hayr u şer işledik
Üç bahar geldi geçti göçdük elhamdülillah
Dirildük pınar olduk irkildik ırmak olduk
Aktık denize dolduk taşdık elhamdülillah*

*Tapduk'un tapusunda kul olduk kapısında
Yûnus miskîn çiğ idik pişdik elhamdülillah*

(Âşık) Yunus Emre'nin bu çok bilinen şiiri, bugünün zorlama ses uyumu ve yumuşak sestesteleri sertleştirme anlayışına uydurulmakla kalınmamış günümüzde anlaşılmayan kelimeler de değiştirilivermiş. Bu şiirde "Uş bahar geldi girü" diye başlayan mısra "üç bahar geldi geçti" yapılmış. Uş/uşt, "işte"nin o zamanki hâlinin vezne uydurulmuş şekli, girü de geri. Fakat bütün bu dil özellikleri bir kenara bırakılmış. "Dirildük pınar olduk" ibaresi "dirildük pınar olduk" yapılmış. Dirfil/tirfil yabancı yonca demek. Bu bilinmeyen kelimenin de çaresine de bakılarak, "dirildük"e dönüştürülmüş

2. Örnek:

*Yine bu bâd-ı nev-bahâr hoş nev' ile esdi yine
Yine kışın sovuکلگی fuzûllığın kesdi yine*

*Yine rahmeti bî-kıyâs yine işret oldı dem-sâz
Yine geldi bu yini yaz kutlu kadem basdı yine*

*Yine yini hazînededen yini hil'at giydi cihân
Yine virildi yini cân ot u ağaç sesdi yine*

*Ölmiş idi otu şecer dirilübün girü biter
Müşriklere nükte yiter var eyledi nesli yine*

*Yine sahra vü merg-zâr hoş akar esrük
bu sular*

Cihânlara saçdı nisâr cümle âlem dostı yine

*Yine yir yüzi tonanup kat kat olup renge
batup*

Bülbül güle karşı ötüp cân budaga asdı yine

*Sözüm degül yaz kış için geldi ma'sûka
iş için*

Oldı yini bağıslamak pâdişâhın kasdı yine

Yine Yuunus başdan çıkıp âr u nâmûsı yıkup

Âşıklarun cur'asından ulu kadeh içdi yine

Bu da halis bir Yunus Emre şiiri. Anlam dünyası, lirizmi ve kelimeleriyle tam manasıyla Yunus Emre şiiri. Fakat kelime kadrosuna bakılırsa, Yunus Emre ile ilgili 20. yüzyılda teşekkül eden/ettirilen tahayyülü hayli zedeliyor. Arapça, Farsça kelimeler, Farsça tamlamalar divan şiiri etrafından teşekkül ettirilen imaja daha yakın duruyor.

Kendi tabiri ile "ümmî", yani okur yazarlığı olmayan fakat edebiyat araştırmacılarınca medrese görmüş Yunus Emre'nin şiirlerinde kelimelerin tamamı Türkçe asıllı olabilir mi? Bu mümkün değildir! Bugüne kadar büyük eserler ortaya koymuş şair ve yazarların hiçbirisi sadece kendi dillerinin kelimeleri ile böyle bir başarıya ulaşamamıştır. Her şeyi bir yana bıraksak bile, etimolojinin menşei hususunda bir sonuca varamadığı kelimeler vardır. Bu demektir ki, Yunus Emre de Türkçe kelimelerle birlikte, başka dillerden geçen kelimeler de kullanılarak eserini ortaya koymuştur. Yunus'un şiirlerinde kelimeleri kullanırken bu Türkçe, bu Arapça vs. diye bir ayırım yaptığını düşünmek için bir sebep yoktur. O eserini tabii Türkçe ile yazmıştır! Ne öz ne de üvey Türkçe yazmamıştır!

Yunus Emre üzerine eserleri hâlâ önemini koruyan ve kendisi de Yunus Emre Divanını yayınlayan Abdülbaki Gölpınarlı onun dilinin ortaya çıkış sürecini net şekilde ortaya koyuyor. Yunus'un yaşadığı devir bir geçiş devri; Farsçaya Türkçe kelimeler giriyor, Türkçe sözlerle Farsça mastarlar, fiiller yapılıyor. Türkçeye de Arapça ve Farsça sözler, terkipler giriyor. "Ferman olmak, pür nur eylemek, mesrur eylemek, galtan olmak, nüvaht etmek" gibi.

"Yunus'ta Allah, Tanrı, Çalap, akıl-us, kizb-yalan, vahdet-birlik, cennet-uçmak, cehennem-tamu, aşk-sevi, kâr-assı, münevver olmak-ışımak, günah-suç-yazuk, ateş-od. Arapça, Farsça Türkçe aynı manaya gelen sözler.

"İlme'l yakîn, safa-nazar, akl-ı maad, kevn ü mekân gibi terimlerden başka, 'şîr-gîr, bürd u bâr, hırka-pûş, imruz-ı ferda, nakş u nigâr' gibi terkipler, hatta 'ola ki' yerine 'bâşed ki' demekten çekinmez. Yunus'taki Arapça ve Farsça ve bugün anlamı pek anlaşılmayan ve kullanılmayan sözleri ve manaları, hiçbirini atlamadan yazmaya kalksak koca bir kitap olur."(Gölpınarlı, 1972: XVI)

İşte bir araştırmacının sonucu: Yunus Emre'nin şiirlerindeki kelimelerin yüzde 49'u Türkçe asıllıdır. Ya geri kalanı? Yüzde 31'i Arapça, yüzde 13'ü Farsça! Yunus, Latince, Yunanca kelimeler de kullanmış. Bu o zamanki halkın kelime hazinesi ilgili bir hâldir. (Cin vd. 2013: 57-69)

İlk sonuç dikkat çekici: Yunus Emre'nin dilinde yabancı kelimeler Türkçe kelimelerden fazladır (% 51). Doğrusu, bu sonuç bizi ne üzmeli ne de sevindirmelidir. Kelimelerin etnik kökenini mesele yapmamalıyız. Bununla ne demek istiyoruz? Yunus Emre'nin kelime hazinesindeki Türkçe kelimelerin zaman içinde kullanılma nisbetinde ne gibi değişiklikler olmuştur, ona bakmak lazımdır. O zaman halk dilinde kullanılan bazı Türkçe kelimeler zamanla kullanılmaz olmuş ve bugünün okuyucusuna yabancı hâle gelmiştir.

İki Yunus Emre divanı yayını esas alarak bir değerlendirme yapmak istiyoruz. Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Divanı ile Vasfi Babacan'ın divanlarının sözlük bölümlerinde sadece "a" harfinde yer alan kelimeleri esas olarak bir sonuca varmaya çalışacağız.

ahvâl, ahuzar, ahzân, akdar, akdem, âkıbet, akıl, akılane, akıl, al/âl, alâ, alem, âlem, âlet, aleyhisselam, âlî, âlim, Allah, âm u hâs, a'mâl, aman, amel, amele, âmî, amm, amma, amu>amca, an, Ân (güzellik), anber, ar, arafat, arasat, ârâyış, araz, arbede, ârif, arş, arşın, arz, arzu, arzuman, asâ>asa, âsân, âsayış, ashab, asıl, âsi, asilzade, âsitân, asla, âsûde, âşık, âşikâre-eşkere>âşikâr, aşk-bâz, aşr >aşr okumak, âşüfte, atâ, atlas, attar, avane, avâra, âvâz, âvaze, avrat, ayan, âyât, ayb>ayıp, âyet, âyine>ayna, aynelyakin, ayyâr, âzâ, azab, azad, azadlu, âzâl, azazil, aziz, azm>azim, azm etmek, Azrail.

Bu kelimelerden bugün de bilinen, kullanılanları azımsanamayacak nispetedir:

Abâ, âbâd (âbad olmak), abdest, abes, âb-ı hayat, âbı zemzem, âbid, âcaib>acayip, âceb>acab, acaba, aciz, acuze, âdab, âdem, âdemî, adl, adlî, âfet, ah, ahad, ahi, âhir, âhîret, ahuvah>ahvah, ahvâl, ahuzar, âkıbet, akıl, akılane, akıl, alem, âlem, âlet, aleyhisselam, âlî, âlim, Allah, aman, amel, amele, an, anber, ar, arafat, arasat, arbede, ârif, arş, arşın, arz, arzu, asâ>asa, âsayış, ashab, asıl, âsi, asilzade, asla, âsûde, âşık, âşikâre-eşkere>âşikâr, âşüfte, atlas, avane, avâra, âvâz, âvaze, avrat, ayan, ayb>ayıp, âyet, âyine>ayna, azab, azad, aziz, azm>azim, azm etmek, Azrail.

Türkçeleşmiş Türkçedir!

İşte bu noktada, kelimelere ırkî-etnik kimlik sorma alışkanlığını sorgulamamız gerekiyor. Dilin tabii sözlüğüne girmiş kelimeler için bu Arapçadır, bu Farsçadır demek ne derecede doğrudur? Çünkü dil o kelimeler üzerinde zaman içinde tasarrufta bulunmuş büyük bir bölümü kaynak dilden farklı bir mana ve muhteva kazanmıştır. "Türkçeleşmiş Türkçedir" şiarı bu bakımdan önemlidir. Bazı kelimeler vardır ki, Türk-

çedir fakat eskimiş, arkaik hâl almıştır. Sözlüğe bakmadan anlamak mümkün değildir. Böyle bakıldığında, Yunus Emre'nin dilinde yabancı kelime bulmak zordur. Elbette bazı şiirlerini sözlüğe bakmadan anlamak mümkün değildir. Bu Türkçe asıllı olmayan kelimeler için mi daha fazla söz konusudur? Yabancı dillerden alınan kelimelerle ilgili olarak sözlükler bize daha fazla yardımcı olursen, Türkçe kelimeler konusunda bu imkâna daha az sahip olabiliyoruz.

Yunus Emre'nin şiirlerinde kelime seçimini birçok şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi, devrin dilidir. Bu, o zamanın konuşulan Türkçesidir. Şiir dilinin gereklerini de dikkate almak lâzımdır. Şair şiirlerinde her türlü kelimeyi kullanabilir. Fakat şiirin kullanılmasını gerekli kıldığı kelimeler de olabilir. Bu vezin (ölçü) ve kafiyenin zorlaması ile de olabilir. Yahut da şair, şiire daha uygun bulunduğu kelimeyi seçebilir.

Yine meşhur bir şiirden örnek verelim:

*Sular dîbinde mahî ile saharalarda ahû ile
Abdal olup yahu ile çağırayım Mevlâm seni*

Yunus Emre, "mahî"nin Türkçesinin balık olduğunu bilmiyor mu? Elbette bilir. Fakat bu şiirde "mahî"nin, ahû ile ses benzerliği dikkat çekicidir ve mısraya daha şiir ahengi vermektedir.

Yunus'ta balık geçen hayli mısra var. Sadece bir örnek verelim:

*Denizde hakâyıklar cevân urur balıklar
Yunus deniz mevcine taldum talma-
dum dime*

Şiirin, ahengin, veznin gerektirdiği kelimeler kullanmak. Birinci örnekte mahî, ahû, yahu iç kafiyesi dikkat çekici. İkincisinde de halayıklar balıklar ses tekrarları şiiri zenginleştiriyor. Birincide balık uygun düşmediği gibi, ikincide de mahî yakışık almazdı. Bir örnek daha verelim:

*İşitdün Yûsuf'ı ol çâh içinde
Tururdu sabırla ol mâh içinde*

Bu beyitte geçen "çah" kuyu demek. Yunus "çah"ın kuyu olduğunu bilmez mi? Bilir elbette ve şiirlerinde de kullanır:

*Deniz kenârında ova kuyuda işleyen koga
İsâ ağzındaki duâ oluban ben işe geldüm*

Bu bir şiir tercihi olarak görülmeli ve aynı zamanda "mâh" ile kafiyeleneceği dikkate alınmalı. 6+5=11 heceli bir şiirde uygun düşün bu olmalıdır. Yunus "mâh"ı bu şiirde kullanmakla beraber başka bir şiirinde Türkçesini, "ay"ı da kullanmıştır:

*Azın azın bu ömrün geçesidür
Sorarsın sen bu ayun nicesidür.*

Türkçenin Anadolu Macerasının Başlangıcı: 13. Yüzyıl

Burada, Anadolu'da Türkçenin yazı dili, edebiyat dili olması macerasının başlangıcı bilhassa önemli. Bu başlangıcın, 13. asrın başlarında aranması yanlış olmaz.

Selçukluların Anadolu'daki ikinci asrı, yani 12. yüzyıl, birçok bakımdan mühimdir. Malazgirt zaferinden 25 sene sonra başlayan Haçlı Seferleri yüz yıllık bir süre içinde Anadolu Selçuklularını meşgul etti. Anadolu'nun fatihleri başkenti asıl hedef olarak seçtikleri İstanbul'un burnunun dibindeki İznik'ten Konya'ya taşımak zorunda kaldılar. Dördüncü Haçlı Seferi 1202-1204 arasında yapıldı ve Anadolu'ya geçmeden İstanbul'un Latin işgali ile sona erdi.

1175'te Anadolu'da bir gaza beyliği olarak ortaya çıkan Danişmentliler, merkeze bağlandı. 1176'da Miryokefalon Savaşı sonucunda ağır bir mağlubiyete uğratılan Bizans, Anadolu Selçukluları için tehlike olmaktan çıktı. 2. Süleymanşah Devri'nde, 13. asrın başlarında, Anadolu birliği geniş ölçüde sağlandı. Erzurum merkezli Saltuklu Beyliği Selçuklu'ya katıldı. Mücadelelerle geçen bu

yüzyılı, Anadolu'ya yerleşme ve kökleşme asrı olarak görebiliriz. Böylece, Anadolu'nun bütünlüğü ve emniyeti sağlandığından istikrarlı bir idare ve ticaretin, ilimlerin ve sanatların gelişmesi için zemin teşekkül etmiş oldu.

13. Asrın ilk yarısı, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zirvesidir. Bu zirveyi Alaeddin Keykubat (Uluğ Keykubat) temsil eder. 1220-1237 arasında saltanat süren Alaeddin Keykubat Devri'nde Anadolu baştanbaşa umran eserleri ile donatıldı. Hanlar, kervansaraylar, köprüler, darüşşifalar, saraylar, tersaneler, camiler inşa edildi. Refah seviyesi yükseldi.

Alaeddin Keykubat'ın ölümünden birkaç yıl sonra ciddi sarsıntılara yol açan Babaî isyanı başladı (1240). Onun ardından, birkaç yıl sonra meş'um Köse dağ Muharebesi cereyan etti (1243). Moğollara karşı kaybedilen bu muharebeden sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin zor günleri başladı, 1308'de son Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un vefatı ile Anadolu Selçuklu Devleti tamamen ortadan kalktı.

İşte bu yükselişe başlayan ve çöküşle sona eren yüzyılda Anadolu'da Türkçe edebiyatın yolu açıldı. Fuad Köprülü 1926'da Anadolu'da ilk Türkçe edebî eserin Ahmed Fakih'in Çarhname mesnevisi olduğunu öne sürmüştür. Anadolu'da ilk yazılı eserlerin Farsça ve Arapça olduğu, Türkçe eserlerin onlardan sonra geldiği biliniyor. İlk Türkçe eserlerin edebî metinler olmadığı da anlaşılıyor. Mikail Bayram Hekim Bereket'in Tuhfe-i Mübarizî isimli tıpla ilgili kitabının Anadolu sahasında ilk Türkçe eser olduğunu öne sürüyor. Daha önce Şahabeddin Tekindağ bu eseri tanıtmış (Tekindağ, 1971: 134-139). Hekim Bereket Arapça eserini Danişmend emirlerinden Mübarüziddin Halifet Gazî'ye sunmuş, o da Arapça olan eserin Farsçaya ve Türkçeye çevrilmesini buyurmuş. Halifet

Gazî'nin Türkçe eser yazılmasını teşvik ettiği anlaşılıyor. Halifet Gazî'nin baba ve dedesi Danişmendnâme kahramanları arasında imiş (Bayram 2000: 902).¹ Danişmendoğlu Melik Ahmed Gazî'nin Bizans'la mücadelelerini destanî bir tarzda anlatan "Danişmendnâme"nin de 13. asır ortalarında Dânişmend ilinde, Tokat'ta yazıya geçirildiği de hatırlanmalıdır.

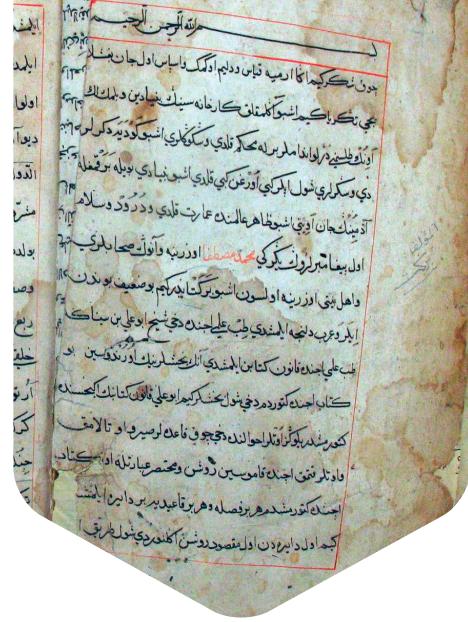
Türkçe kelimeler de ihtiva eden Evhâdüddin Kirmânî'ye (1164-1238) ait bir gazelin Tuhfe-i Mübarizi ile eş zamanlı yazılmış olduğu ileri sürülmektedir.

*Mârâ ezeddür mescîd der-i hammâr olısar
Seccâde neyem lâyıık mârâ ân nâr olısar*

Evhadî dervişleri bu şiiri topluca ilâhî olarak terennüm ederlermiş (Bayram 2000: 904; Uğurlu 2011: 134).

Mağlubiyetin Türkçeye Açtığı Yol

Anadolu Selçuklu Devleti'nin çöküş süreci, merkezî iktidarın tesirini kaybetmesi, böylece Farsça yazışan bürokrasinin geri plana düşmesi ve yeni elemanlarla takviye edilememesi, Anadolu'da Türkçenin yolunu açmıştır. Türkleşen Anadolu'da Farsça bilen bir bürokratik yönetimi sürdürmek giderek güçleşmektedir. Diğer taraftan geniş kitleleri gözetmek ihtiyacını hisseden tekke/tasavvuf ehlinin Türkçeye ilgisi Türkçe çığırının açılmasında mühim rol oynamıştır. Böylece dilde bir geçiş devri gözlenmeye başlamıştır. Farsça metinlerde Türkçe kelimeler görülür olmuş, mülemma denilen Türkçe ile karışık şiirler yazılmaya başlanmıştır. En başta Farsçanın dört büyük şairinden biri (Diğerleri: Firdevsî, Sadî, Hâfız) olarak sayılan Anadolu'nun merkezinde, Konya'da eserlerini

Tuhfe-i Mübarizi

Farsça olarak söyleyen/yazan Mevlâna mülemma (karışık) bazı beyitler yanında sırf Türkçe beyitler de söylemiştir.²

Onun oğlu Sultan Veled, Farsça yazmakla beraber, eserlerinde Türkçe oranını hayli artırmıştır: İbtidaname'sinde 76 beyit, Rebabname'sinde 162 beyit, Divan'ında 128 beyit ve nihayet bütünüyle Türkçe eser veren Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza ve Hoca Dehhanî gibi şairlerin yetiştiği görülmektedir. Bu şairler arasında Yunus Emre'nin müstesna bir yeri vardır. Bu dört şairin Mevlâna çağını idrak etmekle beraber, onlardan genç oldukları ve 14. asrı gördükleri dikkate alınırsa Anadolu'da Türkçe edebiyatın bir zaman meselesi olduğu düşünülebilir. Farsçanın tesiri azalırken Türkçe kendini göstermeye başlamıştır.

Mevlâna'nın Divan-ı Kebir'indeki bu Türkçe beyti de Yunus Emre'den önce söylediğini tahmin edebiliriz:

*Okçulardır gözleri hoş nişandır kaşları
Öldürür yüz süvari kimdir ol Alparslan*

¹ Mezkûr kitapla ilgili doktora tezi hazırlayan Binnur Erdağı, Anadolu'da Mübârizüddîn ünvanlı başka beylerin de bulunduğu, bunlardan birinin de Aydınoğlu Mehmed Bey olduğunu öne sürerek, bu eserin onun tarafından tercüme ettirildiğini iddia etmektedir. Bu durumda eser yüz yıl sonra yazılmış olmalıdır. (Erdağı, 2001: 46-54)

² İlik olarak M. Şerafeddin Yaltkaya Mevlâna'nın Türkçe şiirlerini inceleme konusu yapmıştır: (1934) "Mevlâna'da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler" Türkiyat Mecmuası IV, sf. 112-168.

(O güzel, okçu gözleriyle, nişan almaya uygun kaşlarıyla, yüz süvari öldüren Alparslan gibidir.)

Bu beyit, Anadolu'da Türkçe şiirin büyük başlangıcını Mevlâna'nın yapabileceğini bize gösteriyor. Bu mısralar aynı zamanda Anadolu'yu bize açan büyük Alparslan'ın hatırasının yaşadığını ve Mevlâna'nın onun ismini zikretmeyi önemseydiğini de gösteriyor.

Bu güzel Türkçe beytin sahibi Mevlâna, geçiş döneminin başında bulunması itibarıyla Türkçe edebiyatın büyük başlatıcısı olamamıştır. Buna rağmen, onun muazzam Farsça külliyatı yanında Türkçe mısralar, beyitler yazması da büyük ehemmiyet taşımaktadır. Ayrıca eserinin dil dışı tesiri edebiyatımızın gelişmesinde daha mühim bir rol oynamıştır (Johanson 2013: 243-254). Anadolu'da ondan sonra ortaya çıkan muazzam Türkçe edebiyatın temelinde Mevlâna'nın eserleri, bilhassa Mesnevî'si vardır. Yunus Emre'nin beslediği esaslı kaynak da onun eseridir.

Beylikler döneminde Anadolu'da Türkçe edebiyat gelişmeye devam etmiştir. Osmanlılar Anadolu'da siyasî birliği kurarak yazı dilinin müşterekliğini sağlamışlar, böylece Yunus Emre'nin büyük başlangıcını ileri bir sayfaya taşımanın zeminini hazırlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Osman Bey'in rolü ile Yunus Emre'nin Anadolu'da edebî Türkçenin teşekkülündeki kurucu rolü

mahiyet itibarıyla benzerdir. Bu sebeple Anadolu'da ortaya çıkan edebiyatımızı baştan itibaren "Osmanlı edebiyatı" olarak kabul etmek yanlış olmaz.

Yaşayan Yunus–Keşfedilen Yunus!

Yunus Emre'nin şiir yolu, bilhassa teke-tasavvuf edebiyatında güçlü şekilde sürdürülmüş, sade "Yunus" isimli/mahlaslı şairler değil, birçok tasavvuf ehli de Eşrefoğlu'ndan, Hacı Bayram Velî'den, Ümmî Sinan'a, Nizamoğlu'na, Niyazi Mısri'ye kadar birçok isim bu yolun sürdürücüsü olmuşlardır. Yunus Emre'nin ilahileri yaygın Osmanlı coğrafyasının her tarafında tekkelerde yüzyıllar boyunca heyecanla ve huşu ile terennüm edilmiş, Buhurizade Abdülkerim, Yakubzade Mehmed Efendi, Dede Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Hacı Faik Bey, Zekâî Dede gibi Osmanlı müziğinin büyük bestekârları onun ilahilerini bestelemişlerdir. Bu durumda, 20. yüzyılın başında kitlelerin malûmu olan Yunus Emre'nin milletinin kültürüne bigâne kalmış batıcı zama-ne aydınları tarafından keşfinin halk nazarında fazla bir ehemmiyeti yoktur. Yunus'u bu ülkenin tabii, organik aydınları, Yahya Kemal gibi, Mehmet Akif gibi, zaten bilmektedir. 19. yüzyılda Yunus Emre'nin Divan'ı taş basması olarak defalarca yayınlanmıştır. Yunus Emre'nin aydınlar tarafından keşfi mahiyetindeki yazılar 1913 yılında çıkmıştır (Köprülüzade Fuad ve Rıza Tevfik). Hâlbuki ondan önce, Şehbenderzade Ahmed Hilmi yayınladığı Hikmet mecmuasında Yunus Emre hakkında yazılar neşretmiştir.

Şehbenderzade Ahmet Hilmi hem İslâm kültürüne hem de batı kültürüne vakıf bir aydın olarak Yunus Emre'yi kendi hakikati doğrultusunda ele almış ve bu yazılarda tasavvufa da aşına bir fikir adamı olarak değerlendirmeler yapmıştır (Koçak 2021; Özçelik 2021).

Şehbenderzade Ahmed Hilmi

Milletin yüzlerce yıllık büyük bir değerinin bütün bunlara rağmen gecikmiş keşfi, aydınların milletine yabancılaşmasının belli başlı göstergelerindendir. Bu keşif öyle bir sonuç vermiştir ki, millet yüzyıllar boyunca Yunus'la birleşirken bunlar Yunus'la ayrılmışlar, herkes kendi Yunus'unu icad etmeye/imâl etmeye kalkışmıştır.

Uğurlu, Mustafa (2011). "Oğuzca ve Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi" *Turkish Studies*, 6/1, s. 123-156.

KAYNAKÇA

- Bayram, Mikail (2000). "Anadolu'da Telif Edilen İlk Türkçe Eser Meselesi" *Erdem*, S.36, s. 902.
- Cin, Ali, Babacan, Vasfi (2013). "Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyesi ve Divan'ı üzerine Yeni Bir İnceleme" *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.3/2, 57-69.
- Erdağı, Binnur (2001). "Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabı" *Türkbilig*, C.2, s. 46-54.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1972). *Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi*, İstanbul.
- Johanson, Lars (2013). *Rumî ve Türk Şiirinin Doğuşu*" (Çev. Kudret Savaş) *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 4/8, s. 243-254.
- Koçak, Ahmet (2021). *Şehbenderzade Ahmed Hilmi'den Yunus Emre*, Büyüyen Ay: İstanbul.
- Mansuroğlu, Mecdüt (1954). "Mevlânâ Celaleddin Rûmî'de Türkçe Beyit ve İbâreler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, C. 2, s. 207-220.
- Özçelik, Mustafa (2021). "Gelenek Yunus'u nasıl tanıttı?-Filibeli'nin Yunus'u", *Şiraze*, Temmuz-Ağustos.
- Tekindağ, Şehabeddin (1971). "İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerinde Çalışmalar I", *Türkiyat Mecmuası*, XVI, 134-139.

